

## نقد و بررسی احتساب سابقه خدمت و وظیفه به عنوان سوابق بیمه پردازی در پرتو آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری

غلامرضا مولایی<sup>\*۱</sup>، ولی الله حیدر نژاد<sup>\*\*۲</sup>

۱. دانش آموخته دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

۲. دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشگاه امام صادق (ع)، تهران، ایران

تاریخ دریافت: ۹۹/۲/۱۳ تاریخ پذیرش: ۹۹/۱۰/۱

نوع مقاله: علمی- پژوهشی

### چکیده

مطابق قانون خدمت و وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳ هر فرد ذکور ایرانی در ماهی که طی آن، به سن هجده سال تمام می‌رسد، مشمول مقررات خدمت و وظیفه عمومی قرار می‌گیرد. با عنایت به اینکه پس از سپری شدن مدت خدمت و وظیفه، افراد در بخش خصوصی یا دولتی مشغول به کار می‌شوند، از مسائل مهم در خصوص خدمت و وظیفه، امکان و نحوه محاسبه خدمت دوساله سربازی جزء سنوات خدمت و بیمه پردازی است که با توجه به نوع اشتغال افراد، بعد از انجام خدمت و وظیفه، به منظور احتساب سابقه خدمت و وظیفه در سوابق بیمه پردازی ضوابط قانونی متفاوتی حاکم است. با توجه به صلاحیت دیوان عدالت اداری در رسیدگی به دعاوی استخدامی کارکنان دولت و شکایات مشمولان قانون تأمین اجتماعی، مطابق ماده ۱۰ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری، مطالعه و بررسی رویه قضایی دیوان عدالت اداری در خصوص کیفیت و ضوابط احتساب سابقه ایام خدمت و وظیفه به عنوان سنوات خدمت و سوابق بیمه پردازی ضروری به نظر می‌رسد. مطابق رویه قضایی دیوان عدالت اداری، احتساب سابقه خدمت به عنوان سنوات خدمت و بیمه پردازی به تفکیک کارکنان نیروهای مسلح، بیمه پردازان صندوق بازنشستگی کشوری و مشمولان قانون تأمین اجتماعی قابل مطالعه است که در این پژوهش با استفاده از روش توصیفی تحلیلی، کیفیت احتساب سابقه خدمت و وظیفه در سوابق بیمه پردازی با نقد و تحلیل آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری و قوانین و مقررات مربوط، بررسی شده است.

**واژگان کلیدی:** احتساب سابقه، دیوان عدالت اداری، سخت و زیان آور، خدمت و وظیفه، کسورات بازنشستگی.

\* Email: Saleh.mowla@gmail.com

\*\* Email: Heidarnejad@isu.ac.ir

### مقدمه

حق بر تأمین اجتماعی به منزله یکی از حقوق اساسی و بنیادین بشری، در اسناد بین‌المللی مانند اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ به‌عنوان نسل دوم حقوق بشر شناسایی شده است. اصل ۲۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز برخورداری از تأمین اجتماعی و بازنشستگی را حق همگانی اعلام کرده است که دولت مکلف است طبق قوانین، از درآمدهای عمومی و درآمدهای حاصل از مشارکت مردم، تأمین اجتماعی را برای تمامی افراد کشور تأمین کند و در جهت گسترش بیمه‌های اجتماعی، قانون ساختار نظام جامع رفاه و تأمین اجتماعی در سال ۱۳۸۳ به تصویب رسیده است.

در راستای تضمین همگانی بودن حق بر تأمین اجتماعی، دیوان عدالت اداری نیز در آرای مختلف از جمله رأی شماره ۴۰۸ مورخ ۱۳۸۷/۶/۳ هیأت عمومی، با استناد به حمایتی بودن حق تأمین اجتماعی مذکور در اصل ۲۹ قانون اساسی، بر استحقاق شهروندان در برخورداری از تأمین اجتماعی و بازنشستگی تأکید کرده است. از جمله مباحث کاربردی و مبتلا به در خصوص تأمین اجتماعی و بازنشستگی کم و کیف احتساب ایام خدمت و وظیفه به‌عنوان سابقه خدمت و بیمه‌پردازی است که در رویه قضایی دیوان عدالت اداری قابل مطالعه است.

از زمان پیش‌بینی قانون خدمت و وظیفه عمومی، تمامی مشمولان قانون خدمت و وظیفه عمومی، مکلف به گذراندن مدت ۲۴ ماهه دوره خدمت ضرورت هستند که این الزام قانونی مطابق ماده ۱ قانون خدمت و وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳ مبتنی بر این باور است که دفاع از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی ایران و جان، مال و ناموس مردم، وظیفه دینی و ملی هر فرد ایرانی است و در اجرای این وظیفه، همه اتباع ذکور دولت جمهوری اسلامی ایران، مکلف به انجام خدمت و وظیفه عمومی برابر مقررات این قانون هستند و هیچ فرد مشمول خدمت و وظیفه عمومی را جز در موارد مصرحه در قانون، نمی‌توان از خدمت معاف کرد.

در تاریخ ایران، برای اولین بار مطابق قانون خدمت نظام اجباری مصوب سال ۱۳۰۴، خدمت سربازی برای کلیه اتباع ذکور ایرانی پایه‌گذاری شد. تصویب این قانون به‌منظور تأمین نیروی انسانی لازم و ایجاد حس وفاداری ملی در مقابله با تهدیدات علیه استقلال، حاکمیت و تمامیت ارضی کشور انجام گرفت (حلیمی جلودار و پاتیار، ۱۳۹۳: ۱۸۰). مجلس پنجم شورای ملی در سال ۱۳۰۴ ضمن لغو بنیچه تصویب کرد که تمامی اتباع ذکور ایران اعم از سکنه شهر و قصبات و قراء و ایلات و متوقفین در خارج از ایران از اول ۲۱ سالگی به مدت دو سال تحت تعلیمات نظامی در ارتش قرار می‌گیرند (فرید: ۱۳۸۳: ۱۲۸).

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، خدمت و وظیفه عمومی به موجب قانون ادامه یافت و براساس

ماده ۲ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳ و اصلاحی ۱۳۹۰، هر فرد ذکور ایرانی در ماهی که طی آن ماه به هجده سالگی تمام می‌رسد، مشمول مقررات خدمت وظیفه عمومی قرار می‌گیرد. با توجه به اینکه پس از سپری شدن مدت خدمت وظیفه، افراد در بخش خصوصی یا دولتی مشغول به کار می‌شوند، از مسائل مهم در خصوص خدمت وظیفه، امکان و نحوه محاسبه خدمت دوساله سربازی جزو سنوات خدمت و بیمه پردازی است که کمتر بدان پرداخته شده است. با عنایت به اینکه رسیدگی به دعاوی استخدامی کارکنان دولت و مشمولان قانون تأمین اجتماعی به موجب ماده ۱۰ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۹۲ در صلاحیت دیوان عدالت اداری قرار دارد، کثرت دعاوی مطروحه در دیوان عدالت اداری در خصوص موضوع احتساب سابقه خدمت وظیفه در سوابق بیمه پردازی، به صدور آرای متعدد در هیأت عمومی دیوان عدالت اداری منجر شده است، از این رو به منظور مطالعه کیفیت محاسبه ایام خدمت وظیفه در سنوات خدمت و بیمه پردازی، مطالعه رویه قضایی دیوان عدالت اداری ضروری است. در پژوهش حاضر، نحوه احتساب سابقه ایام خدمت وظیفه به تفکیک قوانین و مقررات استخدامی حاکم، مطالعه شده است.

#### ۱. سابقه پیش‌بینی امکان احتساب سابقه خدمت وظیفه عمومی

در اولین قانون مربوط به خدمت وظیفه عمومی که با عنوان قانون خدمت نظام اجباری در سال ۱۳۰۴ به تصویب رسید، هیچ‌گونه اشاره‌ای به امکان احتساب سابقه خدمت وظیفه عمومی نشده بود و برای اولین بار قانون خدمت نظام وظیفه عمومی مصوب ۱۳۱۷ به امکان محاسبه سابقه خدمت وظیفه اشاره داشت.

تبصره ۲ ماده ۵ قانون مذکور مقرر می‌داشت: «مدتی را که خدمتگزاران رسمی و خدمتگزاران جزء قبل از تاریخ اجرای این قانون انجام خدمت زیر پرچم نموده‌اند و یا بعداً بنمایند جزو مدت خدمت آن‌ها محسوب شده و وزارتخانه‌ها و ادارات مربوطه مکلف‌اند آن‌ها را پس از دوره خدمت زیر پرچم به خدمت خود بپذیرند». تبصره ۴ ماده ۶۴ قانون خدمت نظام وظیفه عمومی نیز در خصوص مشمولانی که خدمت زیر پرچم خود را انجام داده‌اند و در حین اجرای این قانون مشغول خدمت دولت هستند، اشعار می‌داشت: «مدت خدمت زیر پرچم آن‌ها خواه قبل از قبول خدمت دولت بوده و یا بعد از آن باشد در صورت پرداخت کسور بازنشستگی (تقاعد) بمأخذ پایه‌ای که دارا هستند جزء مدت خدمت رسمی آنان محسوب می‌شود».

قانون در خصوص تفسیر تبصره ۴ ماده ۶۵ قانون اصلاح قانون نظام وظیفه مصوب ۱۳۲۲ در مقام رفع ابهام از تبصره مذکور بیان کرد: «مدت خدمت زیر پرچم کارمندانی که قبل از شروع انجام خدمت زیر پرچم در خدمت دولت بوده‌اند. طبق مفاد تبصره ۲ ماده ۵ قانون نظام وظیفه

عمومی مصوب ۲۹ خرداد ۱۳۱۷ جزو خدمت رسمی محسوب بوده و هست و برای این امر پرداخت کسور تقاعد ضرورتی نداشته و بر فرض دریافت باید استرداد شود. پرداخت کسور تقاعد بابت مدت خدمت زیر پرچم یکجا یا به اقساط بر عهده کسانی خواهد بود که خدمت زیر پرچم خود را پیش از ورود بخدمت دولت انجام داده‌اند. بر این اساس مطابق قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۱۷ سابقه خدمت وظیفه کارمندانی که قبل از فراخواندن به خدمت عمومی و گذراندن آن هم کارمند دولت بوده‌اند، بدون پرداخت کسور بازنشستگی مدت خدمت وظیفه جزء خدمت رسمی آنان محسوب می‌شد و کارمندانی که خدمت وظیفه خود را قبل از ورود به خدمت دولتی انجام داده‌اند، به‌منظور احتساب سابقه خدمت وظیفه می‌بایست کسور بازنشستگی مدت خدمت وظیفه را به‌صورت نقد یا اقساط بپردازند.

پس از قانون خدمت نظام وظیفه عمومی مصوب ۱۳۱۷، قانون خدمت وظیفه عمومی جدید در سال ۱۳۵۰ به تصویب رسید و قانون سابق را نسخ کرد که در این قانون هیچ‌گونه اشاره‌ای به نحوه محاسبه سنوات خدمتی نشده است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ۱۳۶۳/۰۷/۲۹ قانون خدمت وظیفه عمومی جدید به تصویب رسید که در این قانون نیز به موضوع امکان احتساب سابقه خدمت سربازی پرداخته نشده و تنها برخی از مواد به مسائل حوزه بیمه درمان مشمولان وظیفه اختصاص یافته است.

## ۲. وضعیت‌های احتساب سابقه خدمت وظیفه به‌عنوان سنوات خدمت و

### بیمه‌پردازی

قطع نظر از قوانین مرتبط با حوزه نظام وظیفه عمومی، احتساب سابقه خدمت وظیفه در سایر قوانین و مقررات، به‌خصوص قوانین عام استخدامی و قوانین تأمین اجتماعی نیز مورد اشاره قرار گرفته است که مهم‌ترین این قوانین به‌ترتیب تاریخ تصویب عبارت‌اند از: ماده ۱۲۵ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵، ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴، ماده ۳۴ قانون استخدام کشوری اصلاحی ۱۳۵۷، ماده ۱۰۵ قانون مدیریت خدمات کشوری ۱۳۸۶، قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۳۰۱۳۸۳ و قانون استفساریه قانون اصلاح قانون تبصره ماده ۱۴ قانون کار مصوب ۱۳۸۵. نسبت و ارتباط قوانین مربوط به احتساب سابقه خدمت نظام وظیفه، که بعضاً دارای آیین‌نامه‌های اجرایی و بخشنامه‌های مرتبط نیز هستند، نیازمند تحلیل و بررسی است که به تفکیک حاکم بر صندوق بازنشستگی متبوع و دستگاه استخدامی مستخدم قابل تقسیم‌بندی است.

### ۲-۱. احتساب سابقه خدمت وظیفه کارکنان نیروهای مسلح

احتساب سابقه خدمت وظیفه کارکنان نیروهای مسلح، به دو دسته قابل تفکیک و تقسیم است؛

دسته اول کارکنانی هستند که بدون انجام خدمت وظیفه به استخدام نیروهای مسلح درآمده‌اند که مطابق تبصره ۱ ماده ۳۳ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۶، تبصره ۱ ماده ۲۱ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی مصوب ۱۳۷۰ و تبصره ۱ ماده ۲۱ قانون استخدامی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۲، گذراندن دوره خدمت پیمانی کارکنان نیروهای مسلح به منزله انجام خدمت دوره ضرورت تلقی می‌شود و در صورتی که قبل از خاتمه تعهد به هر علت از خدمت مستعفی یا برکنار شوند، برابر قانون خدمت وظیفه عمومی با آنان رفتار خواهد شد. ضمن اینکه مواد ۱۳، ۱۴ و ۱۵ قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۳ اصلاحی ۱۳۹۰ نیز به جزئیات و نحوه محاسبه خدمت رسمی محصلان دانشگاه‌های نظامی، کارکنان ثابت و کارمندان نیروهای مسلح اشاره دارد. از این رو طرح موضوع احتساب سابقه خدمت وظیفه در خصوص این دسته از کارکنان سالبه بانتفاء موضوع است.

دسته دوم، کارکنانی هستند که قبل از ورود به خدمت و استخدام در نیروهای مسلح، دوره خدمت وظیفه عمومی خود را گذرانده‌اند و سپس به استخدام یکی از نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران درآمده‌اند، که به منظور مطالعه و شرح وضعیت این دسته از کارکنان نیروهای مسلح بیان مقدمات زیر ضروری است.

## ۲-۱-۱. وضعیت استخدامی و پرداخت حق بیمه کارکنان وظیفه

تمامی سربازان وظیفه در دورانی که ایام خدمت وظیفه عمومی خود را طی می‌کنند، به عنوان کارکنان نظامی شناخته می‌شوند و با توجه به نظامی بودن، حق بیمه ایام خدمت وظیفه نیز متعاقباً از سوی محل خدمت به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح واریز می‌شود. در همین زمینه مطابق ماده ۲۱ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران کارکنان ارتش کسانی هستند که برابر شرایط و مقررات مندرج در این قانون و یا قانون خدمت وظیفه عمومی به خدمت پذیرفته می‌شوند که طبق بند «ب» همین ماده، یکی از کارکنان ارتش را کارکنان وظیفه تشکیل می‌دهند و مطابق ماده ۲۶ قانون ارتش، کارکنان وظیفه کسانی هستند که مطابق قانون خدمت وظیفه عمومی در یکی از دوره‌های ضرورت، احتیاط یا ذخیره مشغول خدمت هستند. بند «ب» ماده ۶ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب و بند «ج» ماده ۹ قانون استخدام نیروی انتظامی هم سربازان وظیفه را که طبق قانون خدمت وظیفه عمومی به کار گرفته می‌شوند، در عداد کارکنان نیروهای مسلح دانسته است. اداره حقوقی قوه قضائیه نیز با توجه به مستندات قانونی مذکور طی نظریه شماره ۱۹۲۷/۹۵/۷ مورخ ۱۳۹۵/۸/۱۱ سربازان وظیفه را جزء کارکنان نیروهای مسلح قلمداد کرده است.

دلیل دیگری که نشان می‌دهد سربازان وظیفه در دوران خدمت وظیفه از کارکنان نیروهای مسلح تلقی می‌شوند، ماده ۱ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲ است که مطابق آن دادگاه‌های نظامی به جرائم مربوط به وظایف خاص نظامی و انتظامی تمامی افراد زیر که در این قانون «نظامی» خوانده می‌شوند رسیدگی می‌کنند و برابر بند «و» ماده ۱ قانون مذکور، جرائم مرتبط کلیه کارکنان وظیفه، از تاریخ شروع خدمت تا پایان آن به‌عنوان یک نیروی نظامی در صلاحیت دادگاه نظامی قرار دارد. همچنین براساس ماده ۱۵ آیین‌نامه اجرایی قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۹۱ هیأت وزیران، مشمولان وظیفه از تاریخی که توسط واحدهای وظیفه عمومی برای اعزام به مراکز آموزش پذیرش می‌شوند، به‌عنوان کارکنان وظیفه یگان تعیین شده محسوب می‌شوند. بنابراین، مطابق مستندات قانونی، سربازان در دوره خدمت وظیفه جزء کارکنان و کارکنان نظامی یگان محل خدمت محسوب می‌شوند و علی‌القاعده می‌بایست حق بیمه ایام خدمت سربازی به صندوق مربوطه واریز شود، که مطابق ماده ۱ اساسنامه سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح، مصوب ۱۳۸۸ اصلاحی ۱۳۹۳، مرجع بیمه‌پردازی تمامی کارکنان نیروهای مسلح، سازمان تأمین اجتماعی نیروهای مسلح است.

با اینکه می‌بایست حق بیمه ایام خدمت کارکنان وظیفه نیز مانند سایر کارکنان نیروهای مسلح به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح پرداخت شود، اما مطابق ماده ۸۱ الحاقی ۱۳۹۰ به قانون خدمت وظیفه عمومی، کارکنان وظیفه و عائله تحت تکفل آن‌ها صرفاً تحت پوشش بیمه خدمات درمانی نیروهای مسلح قرار دارند و براساس تبصره ۴ ماده ۴۹ الحاقی ۱۳۹۰ حق بازنشستگی از حقوق ماهانه کارکنان وظیفه کسر نمی‌شود، ازاین‌رو با اینکه کارکنان وظیفه در عداد مستخدمان نیروهای مسلح قرار دارند، صرفاً از خدمات بیمه درمان نیروهای مسلح استفاده می‌کنند و با توجه به عدم کسر کسورات بازنشستگی از حقوق آنان، هیچ‌گونه حق بیمه بازنشستگی در مورد کارکنان وظیفه به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح واریز نمی‌شود و مطابق بند ۲۵ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تأمین اجتماعی نیروهای مسلح که طی گردش کار شماره ۷۵۶۸۲ مورخ ۱۳۹۰/۰۹/۲۰ به تأیید فرماندهی معظم کل قوا رسیده است، حق بیمه خدمات درمانی صرفاً ناظر بر بیمه درمان پایه است و ارتباطی با کسور بیمه بازنشستگی سهم مستخدم ندارد.

## ۲-۱-۲. نحوه احتساب سابقه ایام خدمت وظیفه کارکنان نیروهای مسلح

با مشخص شدن وضعیت خدمتی و بیمه‌پردازی سربازان وظیفه در دوران خدمت سربازی، ضروری است نحوه احتساب سابقه ایام خدمت وظیفه آن دسته از کارکنان نیروهای مسلح که قبل از استخدام، خدمت وظیفه خود را انجام داده و به پایان رسانیده‌اند مورد بررسی قرار گیرد.

با اینکه برای کارکنان وظیفه در دوران دوساله خدمت سربازی، هیچ‌گونه کسورات بازنشستگی به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح واریز نشده است، اما با عنایت به اینکه این دسته از کارکنان مسلح، قبل از استخدام در نیروهای مسلح دوران سربازی خود را گذرانده‌اند و در دوران سربازی به صورت قانونی یکی از کارکنان نیروهای مسلح تلقی شده‌اند، پس از استخدام این افراد به عنوان کارکنان پیمانی یا رسمی نیروهای مسلح، بدون نیاز به هرگونه نقل و انتقال حق بیمه پرداختی، سابقه ایام خدمت سربازی عیناً به عنوان سابقه خدمت در نیروهای مسلح و سابقه بیمه پردازی به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح لحاظ می‌شود. بدین شرح که مطابق ماده ۳۶ قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران سابقه خدمت وظیفه و پیمانی کارکنان کادر ثابت از نظر پایه حقوقی و سنوات بازنشستگی احتساب می‌شود. ماده ۱۹۴ قانون مذکور نیز در خصوص کارکنانی که خدمت وظیفه عمومی را انجام داده‌اند، تصریح کرده است که مدت خدمت وظیفه آنان از نظر پایه حقوقی و احتساب سنوات بازنشستگی منظور خواهد شد. بند «د» ماده ۲۱ قانون مقررات استخدامی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی نیز، از جمله سنوات خدمتی کارکنان سپاه، به منظور محاسبه، سنوات و محاسبه زمان بازنشستگی را مدت خدمت وظیفه عمومی پرسنلی ذکر کرده است، که قبل از استخدام، دوران خدمت وظیفه را گذرانده‌اند. همچنین در قانون استخدام نیروی انتظامی، مطابق ماده ۲۰۵، سوابق خدمتی کارکنانی را که سابقه خدمت در وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی یا وابسته دولت یا نهادهای انقلاب اسلامی داشته باشند، قابل انتقال به سوابق خدمتی در نیروی انتظامی اعلام کرده است، که برابر ماده ۱۳ دستورالعمل نحوه احتساب خدمت کارکنان نیروی انتظامی، موضوع تبصره ماده ۲۰۵ قانون استخدامی نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۴ هیأت وزیران، مدت خدمت وظیفه عمومی کارکنان پایور (کارکنانی که به صورت انتظامی یا کارمند، پس از طی آموزش‌های لازم در یکی از درجات یا رتبه‌های پیش‌بینی شده در قانون استخدامی نیروی انتظامی به کار گرفته می‌شوند) صرفاً جزو سنوات خدمتی مؤثر در بازنشستگی آنان محسوب خواهد شد.

بنا به مراتب، مطابق مستندات قانونی ذکر شده، هرچند براساس بند ۲۶ ماده ۱ آیین‌نامه اجرایی تأمین اجتماعی نیروهای مسلح مصوب ۱۳۹۱ فرماندهی معظم کل قوا احتساب سابقه خدمت وظیفه در بازنشستگی با پرداخت کسور قانونی پیش‌بینی شده است، لیکن در خصوص آن دسته از کارکنان نیروهای مسلح، که قبل از استخدام در نیروهای مسلح، دوران خدمت وظیفه خود را گذرانده‌اند، با توجه به اینکه کارکنان وظیفه نیز در عداد کارکنان نیروهای مسلح قرار دارند و سربازی به عنوان یکی از انواع رابطه استخدامی در نیروهای مسلح تلقی می‌شود، پس از استخدام در نیروهای مسلح، سابقه خدمت وظیفه‌شان، بدون نیاز به پرداخت حق بیمه و

کسورات بازنشستگی به منزله سوابق خدمت و بیمه پردازی آنان محسوب می‌شود. در واقع نیروهای مسلح در رویه عملی پذیرفته‌اند که مدت خدمت سربازی را به عنوان سابقه دولتی برای کارکنانی که قبل از استخدام خدمت وظیفه را انجام داده‌اند، بدون پرداخت حق بیمه ایام خدمت وظیفه محاسبه کنند.

## ۲-۲. احتساب سابقه خدمت وظیفه کارکنان دولت

ماده ۱۲۵ قانون استخدام کشوری مصوب ۱۳۴۵ برای نخستین بار در قوانین استخدامی، به موضوع احتساب سابقه خدمت وظیفه کارکنان دولت پرداخت و مطابق با آن، در صورتی که مستخدم رسمی به خدمت زیر پرچم احضار می‌شد، مدت خدمت زیر پرچم جزو سابقه خدمت او محاسبه می‌شد. همچنین برابر ذیل ماده ۳۴ قانون استخدام کشوری اصلاحی، به موجب قانون اصلاح و حذف بعضی از مواد قانون استخدام کشوری و الحاق مواد و تبصره‌هایی به آن مصوب ۱۳۵۷، مدت خدمت زیر پرچم و خدمات اجتماعی زنان جزو سابقه خدمت دولتی مستخدم محسوب می‌شوند و حکم این ماده شامل تمامی مستخدمانی که طبق مقررات این قانون به استخدام رسمی پذیرفته شده‌اند نیز خواهد بود.

در خصوص نحوه احتساب سابقه دو سال خدمت وظیفه کارکنان دولت، هر چند مطابق ماده ۱۵۱ قانون استخدام کشوری الحاقی ۱۳۵۷ خدمت تمام وقت دولتی به عنوان خدمت دولتی محسوب و منظور می‌شد، لکن برابر مفاد ماده ۱۰۵ قانون مدیریت خدمات کشوری، «منظور از سابقه خدمت در این قانون برای بازنشستگی، آن مدت از سوابق خدمت کارمندان می‌باشد که در حالت اشتغال به صورت تمام وقت انجام شده و کسور مربوط را پرداخت نموده یا می‌نماید»، از این رو احتساب هرگونه سابقه خدمت دولتی، از جمله ایام خدمت وظیفه، منوط به پرداخت کسور مربوط است و همان‌گونه که بیان شد، با عنایت به اینکه کسورات بیمه و بازنشستگی ایام خدمت وظیفه سربازان به هیچ صندوقی، از جمله صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح واریز نشده است، بنابراین ضروری است کسورات مربوط توسط شخص متقاضی به صندوق بازنشستگی متبوع، پرداخت شود. از این رو پرداخت هزینه احتساب سابقه خدمت سربازی به این دلیل است که برای این دوره کسورات بازنشستگی به هیچ صندوقی واریز نشده است.

با توجه به اینکه کارکنان وظیفه از انواع رابطه استخدامی با نیروهای مسلح تلقی می‌شود، عدم پرداخت کسور بازنشستگی ایام خدمت وظیفه محل انتقاد به نظر می‌رسد، اما شایان ذکر است که حتی در صورت واریز کسورات بازنشستگی سربازان وظیفه به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح، کارمندان دولت طبق مفاد قانون نقل و انتقال حق بیمه یا بازنشستگی مصوب



۱۳۶۵ و آیین‌نامه‌های مرتبط با آن، به منظور انتقال سوابق حق بیمه مکلف به پرداخت مابه‌التفاوت نقل و انتقال حق بیمه از صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح به صندوق بازنشستگی کشوری می‌بودند.

با عنایت به تفاوت قواعد و مقررات حاکم بر صندوق بازنشستگی کشوری و صندوق تأمین اجتماعی نحوه محاسبه مابه‌التفاوت و پرداخت هزینه نقل و انتقال دو سال سابقه خدمت وظیفه به نسبت اینکه صندوق کارمند، صندوق بازنشستگی یا صندوق تأمین اجتماعی باشد، متفاوت است. مستفاد از ماده ۱۰۱ قانون مدیریت خدمات کشوری تمامی کارمندان پیمانی دستگاه‌های اجرایی از لحاظ برخورداری از مزایای تأمین اجتماعی مانند بازنشستگی، از کارافتادگی، فوت، بیماری و درمان با رعایت این قانون مشمول قانون تأمین اجتماعی، هستند، از این رو عمده کارمندان بیمه‌پرداز به صندوق تأمین اجتماعی را کارمندان پیمانی موضوع بند «ب» ماده ۴۵ قانون مدیریت خدمات کشوری تشکیل می‌دهند که با توجه به شمول قانون تأمین اجتماعی بر این دسته از کارمندان نحوه محاسبه و انتقال سوابق خدمت وظیفه آن‌ها مانند سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی است که در بخش سوم این پژوهش مطالعه شده است.

صندوق بازنشستگی کشوری، به موجب ماده ۷۰ قانون استخدام کشوری ایجاد شده است. مشمولان این صندوق اغلب کارمندان دولت هستند (نعیمی و پرتو، ۱۳۹۳: ۱۴۲). براساس ماده ۳ اساسنامه سازمان بازنشستگی کشوری مصوب ۱۳۵۴ و سایر قوانین مرتبط، عمده بیمه‌پردازان این صندوق را مستخدمان رسمی مشمول قانون مدیریت خدمات کشوری، مستخدمان رسمی مشمول آیین‌نامه استخدامی اعضای هیأت علمی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی، قضات قوه قضائیه و دادگستری مشمول مقررات استخدامی قضات، مستخدمان رسمی (کادر سیاسی) وزارت امور خارجه مشمول مقررات استخدامی وزارت امور خارجه، مستخدمان ثابت شهرداری‌های سراسر کشور به استثنای شهرداری تهران، مستخدمان پیمانی دستگاه‌های اجرایی (متقاضی استفاده از مقررات بازنشستگی و وظیفه صندوق بازنشستگی کشوری، مطابق مواد ۱۰۱ و ۱۰۲ قانون مدیریت خدمات کشوری)، خویش‌فرمایان (مستخدمان باخریدی وزارت راه و ترابری و ماده ۱۴۷ قانون برنامه چهارم توسعه) تشکیل می‌دهند.

براساس ماده ۷۱ قانون استخدام کشوری اصلاحی ۱۳۷۴ وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی مکلف‌اند هر ماه هشت‌ونیم درصد از جمع حقوق و تفاوت تطبیق حقوق و مزایای مستمر و فوق‌العاده‌های مستخدمان رسمی و مستخدمان آزمایشی را به استثنای فوق‌العاده تضمین و اضافه‌کار و کسر صندوق و روزانه و کارانه موضوع ماده ۵ قانون نظام هماهنگ پرداخت کارکنان دولت مصوب ۱۳۷۰ کم کنند و بابت سهم مستخدمان به صندوق بازنشستگی بپردازند

که این ۸/۵ درصد مطابق ماده ۱۲ قانون اصلاح پاره‌ای از مقررات مصوب ۱۳۷۹ و تصویب‌نامه شماره ۵۵۸۸۰/ت/۲۳۳۵۸ هـ مورخ ۱۳۷۹/۱۲/۰۷ به ۹ درصد به‌عنوان سهم مستخدم افزایش پیدا کرده است. از این رو برای مشترکان صندوق بازنشستگی کشوری، کسورات بازنشستگی به میزان ۹ درصد از جمع حقوق ثابت و فوق‌العاده‌های مستمر مذکور در ذیل تبصره ماده ۷۶ قانون مدیریت خدمات کشوری کسر می‌شود.

برای احتساب سابقه خدمت و وظیفه در خدمت دولتی، مستفاد از ذیل تبصره ۲ ماده ۸۵ قانون استخدام کشوری اصلاحی ۱۳۶۸، اولین حقوق گروه و پایه رسمی و تفاوت تطبیق و فوق‌العاده شغل که در بدو خدمت رسمی به آنان تعلق می‌گیرد، ملاک پرداخت کسور بازنشستگی است که به ازای هر ماه سابقه خدمت و وظیفه به مأخذ ۹ درصد حق بیمه سهم مستخدم محاسبه و جهت احتساب سابقه دولتی به صندوق بازنشستگی کشوری پرداخت می‌شود.

### ۲-۳. احتساب سابقه خدمت و وظیفه کارگران و سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی

به‌منظور اجرا و تعمیم و گسترش بیمه‌های اجتماعی و به موجب ماده ۱ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴ سازمان و به عبارتی صندوق تأمین اجتماعی ایجاد شد که مشمولان و بیمه‌پردازان این صندوق تحت شمول قانون تأمین اجتماعی قرار دارند.

قانون تأمین اجتماعی در وهله نخست، قانونی است برای بیمه اجتماعی کارگران، که مواد ۸۵ تا ۸۷ قانون، مؤید این مطلب است. قانون‌گذار در این قانون بیمه‌شده را شخصی می‌داند که دارای کارفرماست و حتی ارائه برخی حمایت‌ها را بر عهده کارفرما قرار داده است (عراقی و همکاران، ۱۳۸۶: ۴۱۵). اما به مرور زمان، دسته‌های جدید به بیمه‌شدگان مشمول این قانون اضافه شد و حتی مشمولان نظام‌های اختیاری نیز جزو بیمه‌شدگان قرار گرفتند. بیمه‌شدگان سازمان تأمین اجتماعی در دسته‌بندی کلی به دو گروه بیمه‌شدگان اجباری و بیمه‌شدگان اختیاری، تقسیم می‌شوند (پرتو و نعیمی، ۱۳۹۳: ۱۲۱).

مطابق ماده ۱۴۸ قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۰۸/۲۹ کارفرمایان کارگاه‌های مشمول قانون کار مکلف‌اند براساس قانون تأمین اجتماعی کارگران واحد خود را بیمه کنند. عمده بیمه‌پردازان صندوق قانون تأمین اجتماعی را مشمولان قانون کار تشکیل می‌دهند، اما همان‌گونه که بیان شد، کارمندان پیمانی نیز اگر مطابق ذیل ماده ۱۰۱ قانون مدیریت خدمات کشوری، پس از تبدیل وضعیت از پیمانی به رسمی نسبت به تغییر صندوق بیمه‌ای، از صندوق تأمین اجتماعی به صندوق بازنشستگی کشوری اقدام نکنند، کماکان بیمه‌پرداز صندوق تأمین اجتماعی و

مشمول قانون خاص تأمین اجتماعی خواهند بود. از این رو ضروری است نحوه احتساب سابقه خدمت سربازی تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی به صورت مجزا بررسی شود که با توجه به سیر تغییر و تحول قوانین و مقررات حاکم بر مشمولان قانون تأمین اجتماعی، نحوه احتساب سابقه مشمولان قانون مذکور به تفکیک زیر قابل مطالعه است:

### ۲-۳-۱. احتساب مدت خدمت وظیفه در سوابق بیمه پردازی با معافیت از پرداخت حق بیمه متعلقه

مطابق ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی، مدت خدمت وظیفه مشمولان این قانون، پس از پایان خدمت و اشتغال مجدد در مؤسسات مشمول این قانون جزو سابقه پرداخت حق بیمه آنها منظور خواهد شد. استفاده از عبارت «مؤسسات مشمول این قانون» در ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی نیز مؤید این نکته است که بیمه پردازی شخص می بایست در قالب نظام بیمه اجباری صورت گرفته باشد و از عبارت «اشتغال مجدد» نیز برداشت می شود که به منظور بهره مندی از ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی، لازم است بیمه شده، قبل و بعد از انجام خدمت وظیفه، بیمه پرداز سازمان تأمین اجتماعی باشد و پس از خدمت سربازی مجدداً در کارگاه ها و مؤسسات مشمول قانون تأمین اجتماعی اشتغال به خدمت داشته باشد. همچنین مطابق جزء «ب» بند ۴ بخشنامه شماره ۱۵ مشترک فنی و درآمد مورخ ۱۳۹۵/۴/۶ سازمان تأمین اجتماعی، چنانچه شرط بیمه پردازی قبل و بعد از انجام خدمت وظیفه در خصوص بیمه پردازان فراهم باشد، در این صورت متقاضیان صرف نظر از اینکه در تاریخ تقاضا، بیمه پرداز باشند یا نباشند، مشمول ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی بوده و از پرداخت حق بیمه دوره سربازی معاف خواهند بود.

بنابراین طبق مفاد ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی، در صورت حصول شرایط ذکر شده، سابقه خدمت وظیفه بدون لزوم پرداخت حق بیمه به عنوان سابقه محاسبه می شود. با تصویب قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۱۳۸۳، این قانون مقرر داشته است: «مدت خدمت نظام وظیفه شاغلین مشمول قانون کار یا شرکت داوطلبانه آنان در جبهه قبل از اشتغال و یا حین اشتغال جزو سوابق خدمتی آنان نزد سازمان تأمین اجتماعی محسوب می گردد. اعتبار مورد نیاز برای اجرای این قانون از محل دریافت میانگین حق بیمه دو سال آخر فرد بیمه شده تأمین می گردد»، از این رو به منظور احتساب سابقه خدمت نظام وظیفه مشمولان قانون کار، متقاضی احتساب سابقه، می بایست حق بیمه دو سال خدمت سربازی را به تأمین اجتماعی بپردازد.

در سال ۱۳۸۵ قانون استفساریه قانون اصلاح قانون تبصره ماده ۱۴ قانون کار در تاریخ

۸۵/۳/۲۸ تصویب شد و مطابق آن، منظور قانون‌گذار در قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۱۳۸۳/۱/۳۰، شمول قانون مذکور بر تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی که به هر نحو به سازمان تأمین اجتماعی حق بیمه خود را می‌پردازند، ذکر شد. با توجه به تاریخ آگهی روزنامه رسمی استفساریه مذکور که در تاریخ ۱۳۸۵/۰۴/۲۲ انجام گرفته است و با عنایت به ماده ۴ قانون مدنی، که قوانین را بعد از ۱۵ روز از تاریخ انتشار لازم‌الاجرا دانسته است، از تاریخ ۱۳۸۵/۸/۷ احتساب سابقه خدمت وظیفه مشمولان قانون تأمین اجتماعی، صرفاً با پرداخت حق بیمه متعلقه به دوران خدمت وظیفه صورت می‌گیرد.

بنابراین به موجب قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و استفساریه آن، احتساب سابقه خدمت نظام وظیفه مشمولان قانون تأمین اجتماعی، مطابق مقررات قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و استفساریه آن صورت می‌پذیرد. همچنین نظر به اینکه قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و استفساریه مربوط، نسبت به مفاد ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی قانون مؤخر محسوب می‌شود، در نتیجه مقررات مؤخرالتصویب ملاک عمل است و عملاً مفاد ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی از تاریخ لازم‌الاجرا شدن استفساریه مذکور، بلااثر شده است. از این رو احتساب سوابق خدمت نظام وظیفه یا حضور در جبهه تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی که حق بیمه به سازمان می‌پردازند، اعم از اینکه خدمت سربازی یا حضور در جبهه آنان قبل از اشتغال انجام یافته باشد، تابع قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن و استفساریه مربوط است و ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی منسوخ شده است و طبق ماده ۳ آیین‌نامه اجرای قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن و استفساریه قانون مذکور، صرفاً ماده‌واحد قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار قابلیت اجرا دارد و در صورت طرح تقاضای احتساب سابقه خدمت زیر پرچم به‌عنوان سابقه پرداخت حق بیمه، بعد از تاریخ تصویب استفساریه، سازمان تأمین اجتماعی موظف به اجرای ماده‌واحد قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن و استفساریه مربوط است که این موضوع طی دادنامه شماره ۴۲۰ مورخ ۱۳۸۶/۶/۱۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری مورد تأیید قرار گرفته است. همچنین رأی شماره ۱۱۳۰ مورخ ۱۳۸۶/۱۰/۲ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری نیز مقرر می‌دارد: «طبق ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴، مدت خدمت وظیفه مشمولین قانون مزبور پس از پایان خدمت و اشتغال مجدد در مؤسسات مشمول قانون تأمین اجتماعی جزو سابقه پرداخت حق بیمه آن‌ها منظور گردیده است، و به موجب تبصره یک ماده ۱۴ قانون کار و قانون استفساریه قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون مذکور، مدت خدمت نظام وظیفه و همچنین مدت شرکت داوطلبانه در جبهه شاغلین مشمول قانون کار و مشمولین قانون

تأمین اجتماعی که حق بیمه آن به سازمان می‌پردازند قبل از اشتغال و یا حین اشتغال جزو سوابق خدمتی آنان نزد سازمان تأمین اجتماعی محسوب می‌گردد و اعتبار مورد نیاز برای اجرای قانون اخیرالذکر از محل دریافت میانگین حق بیمه دو سال آخر فرد بیمه‌شده تأمین می‌گردد» که به صورت ضمنی بر لزوم پرداخت حق بیمه متعلقه جهت احتساب سابقه خدمت وظیفه، مطابق قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و استفساریه آن دلالت دارد.

نتیجه اینکه با توجه به نسخ ضمنی ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی به واسطه استفساریه قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۱۳۸۵، احتساب سابقه خدمت وظیفه با معافیت از پرداخت حق بیمه متعلقه صرفاً نسبت به بیمه‌پردازانی صورت می‌گیرد که قبل و بعد از خدمت سربازی بیمه‌پرداز اجباری صندوق تأمین اجتماعی باشند و با توجه به تاریخ لازم‌الاجرا شدن قانون استفساریه قانون اصلاح قانون تبصره ماده ۱۴ قانون کار ضروری است مراحل یادشده تماماً قبل از تاریخ ۸۵/۵/۷ صورت پذیرفته باشد و این افراد در صورت حصول شرایط (صرف نظر از بیمه‌پردازی و تاریخ تقاضا) مشمول ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی بوده و از پرداخت حق بیمه معاف هستند. اما آن دسته از متقاضیان احتساب سابقه خدمت نظام وظیفه که وضعیت آنان منطبق با شرایط مذکور نیست، از شمول ماده ۹۵ قانون خارج هستند و احتساب سابقه خدمت وظیفه آنان، تابع ضوابط مقرر در قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۸۳/۱/۳۰ و قانون استفساریه مصوب ۸۵/۳/۲۸ و با پرداخت حق بیمه متعلقه، انجام خواهد گرفت.

### ۲-۳-۲. احتساب مدت خدمت وظیفه در سوابق بیمه پردازی با پرداخت حق بیمه متعلقه

از تاریخ لازم‌الاجرا شدن قانون استفساریه قانون اصلاح قانون تبصره ماده ۱۴ قانون کار (۱۳۸۵/۵/۷)، تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی، که شرایط معافیت از پرداخت حق بیمه را جهت احتساب سابقه خدمت وظیفه ندارند، می‌بایست مطابق مفاد قانون اصلاح قانون تبصره ماده ۱۴ قانون کار مصوب ۸۵/۳/۲۸ با پرداخت حق بیمه متعلقه به ایام خدمت سربازی نسبت به احتساب و تجمیع سوابق اقدام کنند. مطابق ذیل قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن، اعتبار مورد نیاز برای اجرای این قانون از محل دریافت میانگین حق بیمه دو سال آخر فرد بیمه‌شده تأمین می‌شود.

مطابق ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون کار مصوب ۱۳۸۴ احتساب حق بیمه برای مدت خدمت سربازی یا حضور داوطلبانه در جبهه مشمولان قانون کار با داشتن حداقل دو سال سابقه پرداخت حق بیمه به صورت زیر خواهد بود: میزان حق بیمه متعلقه  $\times ۳۰$  درصد  $\times$  مدت

x میانگین حقوق و مزایا مبنای کسر حق بیمه ظرف آخرین دو سال قبل از تقاضا که مطابق تبصره ۱ ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ۷/۳۰ آن سهم بیمه‌شده بوده و ۲۳/۳۰ آن توسط دولت، پرداخت می‌شود.

از این رو مستفاد از تبصره‌های ۱ و ۲ ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۱۳۸۴ و ماده ۲۸ قانون تأمین اجتماعی، متقاضی احتساب سابقه مشمول قانون تأمین اجتماعی می‌بایست ۷ درصد حق بیمه سهم بیمه‌شده را بپردازد و ۲۳ درصد باقیمانده حق بیمه و بار مالی ناشی از احتساب محاسبه سابقه خدمت وظیفه، در هر سال برحسب تعداد استفاده‌کنندگان توسط سازمان تأمین اجتماعی محاسبه و در لایحه بودجه سال بعد منظور خواهد شد. بنابراین در خصوص کسانی که شرایط معافیت از پرداخت حق بیمه متعلقه جهت احتساب سابقه سربازی را ندارند، مطابق ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون کار مصوب ۱۳۸۴ ضروری است اولاً حق بیمه متعلقه را برابر نحوه محاسبه ذکرشده در آیین‌نامه اجرایی بپردازند؛ ثانیاً قبل از ارائه درخواست احتساب سابقه، حداقل ۲ سال سابقه پرداخت حق بیمه جهت محاسبه نزد سازمان تأمین اجتماعی داشته باشند که این دو شرط طی دادنامه شماره ۱۶۷ مورخ ۱۳۸۹/۵/۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری تأیید شده است. همچنین دادنامه شماره ۱۳۹۷ تا ۱۳۹۸ مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری تصریح کرده است که احتساب خدمت زیر پرچم قبل از استخدام بدون پرداخت حق بیمه به حکم قانون و مقررات مربوط مجوزی ندارد.

در خصوص امکان درخواست سابقه خدمت وظیفه در سوابق خدمتی در دوران بازنشستگی، رأی شماره ۱۰۵۱ مورخ ۱۳۸۶/۹/۲۷ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، شمول مقررات آیین‌نامه اجرایی قانون اصلاح ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن در خصوص افراد متقاضی احتساب مدت خدمت نظام وظیفه یا شرکت داوطلبانه در جبهه قبل یا حین اشتغال را منوط به تحقق و اجتماع شرایط مقرر در قانون از جمله شمول قانون کار و بیمه‌پرداز بودن و اشتغال به کار آنان در زمان درخواست، اعلام کرده است. در حالی که هیأت عمومی دیوان عدالت اداری طی رأی وحدت رویه شماره ۲۰۵ مورخ ۱۳۸۸/۳/۳ بازنشستگی مشمولان قانون تأمین اجتماعی را سالب حق مکتسب قانونی مندرج در تبصره یک اصلاحی ماده ۱۴ قانون کار مصوب ۱۳۸۳ و استفساریه قانون مذکور ندانسته است که با توجه به مفاد ماده ۸۹ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری، مبنی بر لزوم‌الاتباع بودن آرای وحدت رویه، می‌بایست رأی وحدت رویه سال ۱۳۸۸ را لازم‌الاجرا دانست، ضمن اینکه رأی شماره ۲۰۵-۱۳۸۸/۳/۳، مؤخر از دادنامه شماره ۱۰۵۱-۱۳۸۶/۹/۲۷ صادر شده است، از این رو بازنشستگی،

مانع بهره‌مندی مشمولان قانون کار و تأمین اجتماعی در زمینه احتساب سابقه خدمت وظیفه نخواهد بود، اخیراً هیأت عمومی دیوان عدالت اداری طی دادنامه شماره ۱۴۴۱ مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۱۶، ضمن پذیرش اعمال ماده ۹۱ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری نسبت به رأی شماره ۱۰۵۱-۱۳۸۶/۹/۲۷ مفاد رأی وحدت رویه شماره ۲۰۵-۱۳۸۸/۳/۳ هیأت عمومی را موافق قوانین و مقررات تشخیص داد، از این رو به طور کلی، بازنشستگی مشمولان قانون تأمین اجتماعی، سالب حق مکسب قانون مذکور در تبصره ۱ اصلاحی ماده ۱۴ قانون کار مصوب ۱۳۸۳ مبنی بر احتساب سابقه مدت خدمت نظام وظیفه جزو سوابق خدمتی نخواهد بود.

### ۲-۳-۳. احتساب سابقه ایام خدمت سربازی در جبهه به عنوان مشاغل سخت و زیان آور

براساس تبصره ۲ قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن، مصوب ۱۳۸۳ آن دسته از بیمه‌شدگانی که مشمول اصلاحیه تبصره ۲ ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۸۰ هستند، به شرط آنکه خدمت نظام وظیفه خود را در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل طی نموده (از تاریخ ۱۳۵۹/۶/۳۱ لغایت ۱۳۶۷/۵/۲۹) یا حضور داوطلبانه در جبهه داشته باشند، سوابق خدمتی آنان جزء کارهای سخت و زیان‌آور محسوب می‌شود. اثر محاسبه ایام حضور در جبهه به مأخذ مشاغل سخت و زیان‌آور این است که مطابق قانون تفسیر جزء ۱ بند «ب» تبصره ۲ ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۹۰ و ماده ۲۷ قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران مصوب ۱۳۹۱ هر سال سابقه خدمت و پرداخت حق بیمه در کارهای سخت و زیان‌آور به ازای هر سال سابقه، یک‌ونیم (۱/۵) سال محاسبه خواهد شد. ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون کار، مصوب ۱۳۸۴ نیز مقرر می‌دارد: «بیمه‌شدگانی که در کارهای سخت و زیان‌آور اشتغال دارند به شرط آنکه تمام یا قسمتی از خدمت نظام وظیفه خود را در جبهه‌های نبرد حق علیه باطل گذرانده یا حضور داوطلبانه در جبهه داشته باشند سوابق خدمتی آن‌ها براساس قانون اصلاح تبصره ۲ الحاقی ماده ۷۶ قانون اصلاح مواد ۷۲ و ۷۷ تبصره ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۷۹ به عنوان سوابق اشتغال در کارهای سخت و زیان‌آور محسوب می‌شود»، از این رو با توجه به اینکه تبصره ۲ قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن، احتساب خدمت وظیفه در جبهه، به عنوان مشاغل سخت و زیان‌آور را مختص «بیمه‌شدگانی که مشمول اصلاحیه تبصره ۲ ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۸۰» اعلام کرده است و مشمولان اصلاحیه تبصره ۲ ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی نیز، کارگران شاغل در مشاغل سخت و زیان‌آورند، از این رو به منظور احتساب سابقه

ایام خدمت وظیفه در جبهه مشمولان قانون کار به عنوان مشاغل سخت و زیان آور، اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور، پس از اتمام دوران خدمت وظیفه در جبهه ضروری است که بر این موضوع در ماده ۴ آیین نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون کار نیز تأکید شده است. تأیید اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور براساس ماده ۸ و بند ۱ ماده ۹ آیین نامه مشاغل سخت و زیان آور مصوب ۱۳۸۰، اصلاحی ۱۳۸۵ و دادنامه های شماره ۴۸۴ مورخ ۸۷/۷/۲۸، ۹۰ مورخ ۸۹/۳/۱۰ و ۹۵ مورخ ۸۹/۳/۱۷ توسط کمیته تطبیق مشاغل سخت و زیان آور استانی صورت می گیرد و وفق بند ۳ ماده ۱۳ آیین نامه اجرایی مشاغل سخت و زیان آور مصوب ۱۳۸۵ و آرای شماره ۹۰ مورخ ۸۹/۳/۱۰ و ۹۵ مورخ ۸۹/۳/۱۷ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری ضروری است، اشتغال بعدی کارگر متقاضی، در مشاغل سخت و زیان آوری که مورد تأیید کمیته استانی تطبیق مشاغل سخت و زیان آور قرار گرفته است، احراز شود.

از طرف دیگر استناد به ماده ۱۳ آیین نامه مشاغل سخت و زیان آور مصوب ۱۳۸۵ و استدلال به اینکه «لازمه احتساب سابقه ایام خدمت سربازی در جبهه، به عنوان مشاغل سخت و زیان آور، داشتن سابقه اشتغال در مشاغل سخت و زیان آور قبل از اعزام به سربازی است»، فاقد وجهت قانونی است، زیرا ماده ۱۳ آیین نامه مشاغل سخت و زیان آور صرفاً به نحوه توالی و تناوب اشتغال در مشاغل سخت و زیان آور اشاره دارد و اساساً در مقام بیان اینکه لازمه احتساب سابقه ایام خدمت سربازی در جبهه، به عنوان مشاغل سخت و زیان آور، داشتن سابقه اشتغال در مشاغل سخت و زیان آور قبل از اعزام به سربازی است، نیست. مطابق قانون، صرفاً اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور به منظور احتساب سابقه خدمت وظیفه به عنوان مشاغل سخت و زیان آور ضروری است. دادنامه قطعی شماره ۹۵۰۹۹۷۰۹۰۱۶۰۰۶۶۸ شعبه شانزدهم دیوان عدالت اداری مؤید این استدلال است. شعبه ۱۶ تجدیدنظر طی دادنامه مزبور، در خصوص شاکی که بدون سابقه اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور درخواست احتساب سابقه ایام خدمت وظیفه به عنوان مشاغل سخت و زیان آور را داشته است، حکم به رد شکایت صادر کرده است.

مطابق قانون استفساریه قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۱۳۸۵، قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۱۳۸۳ به مشمولان قانون کار اختصاص ندارد و تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی را که حق بیمه به آن سازمان می پردازند، در برمی گیرد. در حالی که تبصره ۲ قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن، مصوب ۱۳۸۳ و ماده ۴ آیین نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون کار،



مصوب ۱۳۸۴ به صورت ضمنی، اشتغال در مشاغل سخت و زیان آور براساس اصلاحیه تبصره ۲ ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۸۰ را بعد از دوران خدمت وظیفه، شرط احتساب سابقه ایام خدمت وظیفه در جبهه به عنوان سابقه اشتغال سخت و زیان آور اعلام کرده است، دادنامه‌های شماره ۶۷۲ مورخ ۸۶/۸/۸ - ۹۴۵ مورخ ۹۲/۱۲/۵ و ۴۱۷ مورخ ۹۶/۵/۳ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری و ماده ۱۸۸ قانون کار، مفید حصر تسری بهره‌مندی از مزایای اشتغال در مشاغل سخت و زیان آور مذکور در بندهای ۱ و ۲ تبصره ۲ اصلاحی ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی به مشمولان قانون کار است و سایر بیمه‌پردازان صندوق تأمین اجتماعی که تحت شمول قانون کار قرار ندارند، از حکم تبصره ۲ ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی خارج هستند. بنابراین به نظر می‌رسد در این خصوص باید قائل به تفکیک شد، با این توضیح که در خصوص مشمولان قانون کار، احتساب دوران خدمت وظیفه در جبهه به عنوان اشتغال سخت و زیان آور، منوط به اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور پس از دوران سربازی است، لکن در خصوص غیرمشمولان قانون کار، رعایت این شرط ضروری نیست و دوران خدمت وظیفه عمومی سپری شده در جبهه به طور مطلق، قابل احتساب به عنوان مشاغل سخت و زیان آور است.

دلیل تفکیک مذکور، این است که حکم تبصره ۲ قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن، مصوب ۱۳۸۳ و ماده ۴ آیین‌نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون کار مبنی بر احتساب سابقه حضور در جبهه به عنوان مشاغل سخت و زیان آور ناظر بر مشمولان تبصره ۲ ماده ۷۶ قانون تأمین اجتماعی است که بعد از گذراندن ایام خدمت وظیفه در جبهه، در مشاغل سخت و زیان آور مورد تأیید کمیته‌های استانی تطبیق مشاغل سخت و زیان آور اشتغال یافته‌اند، اما برابر آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، اساساً امکان طرح درخواست بررسی و تطبیق عناوین شغلی سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی که مشمول قانون کار نیستند، در کمیته‌های استانی مشاغل سخت و زیان آور وجود ندارد. البته تفکیک میان مشمولان قانون کار و سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی و لزوم شرط اشتغال بعدی جهت مشمولان قانون کار، تبعیض‌آمیز به نظر می‌رسد که دلیل آن پیش‌بینی برخورداری تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی، از مزایای مذکور در تبصره ۲ قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن، در قالب قانون استفساریه است، چراکه اصولاً نظام حقوقی حاکم بر مشمولان قانون کار با سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی متفاوت است، از این رو تصویب استفساریه در قالب قانون کار برای تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی که لزوماً تحت شمول قانون کار قرار ندارند، امری ناصواب به نظر می‌رسد و در خصوص مشمولان قانون تأمین اجتماعی

می‌بایست تعیین تکلیف احتساب خدمت وظیفه، در قالب اصلاح ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی صورت می‌گرفت. از طرفی مطابق ماده ۲۷ قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران مصوب ۱۳۹۱/۱۰/۰۲: «مدت خدمت داوطلبانه جانبازان، رزمندگان، آزادگان و شهدا در جبهه قبل از استخدام و اشتغال در صورت تمایل جزء سنوات قابل قبول از لحاظ بیمه و بازنشستگی به مأخذ مشاغل سخت و زیان‌آور (یک به یک و نیم) محسوب می‌گردد. دولت مکلف است مابه‌التفاوت کسور بیمه و بازنشستگی سهم کارمند و یا کارگر و کارفرما را برای مدت مذکور به مأخذ آخرین وضعیت استخدامی (حقوق و مزایای مشمول کسور بیمه و بازنشستگی) محاسبه و یکجا به صندوق‌های مربوط واریز نماید»، از این رو با تصویب ماده ۲۷ قانون جامع و با توجه به اطلاق ماده ۲۷ و مؤخر بودن آن نسبت به حکم تبصره ۲ قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن، مصوب ۱۳۸۳ به منظور احتساب سابقه حضور داوطلبانه در جبهه به‌عنوان مشاغل سخت و زیان‌آور، وجود سابقه بعدی اشتغال در مشاغل سخت و زیان‌آور ضروری نیست، اما در خصوص کسانی که ایام خدمت وظیفه خود را در جبهه حضور داشته‌اند و نوع حضور آنان داوطلبانه نبوده است، احتساب این سابقه به‌عنوان مشاغل سخت و زیان‌آور بدون نیاز به سابقه اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان‌آور و مستند به ماده ۲۷ قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران محل ابهام است.

ماده ۳ ابلاغیه شماره ۲۰۶/۴۰/۱۱ ط مورخ ۱۳۸۸/۱۰/۲۱ ستاد کل نیروهای مسلح مقرر داشته است: «سه‌چهارم مدت خدمت کارکنان پایور و وظیفه که توسط ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، کمیته، شهربانی و ژاندارمری (نیروی انتظامی)، وزارت سپاه و وزارت دفاع (وزارت دفاع و پشتیبانی ن.م) و جهاد سازندگی سابق به جبهه و مناطق عملیاتی دوران دفاع مقدس اعزام شده‌اند خدمت داوطلبانه تلقی می‌گردد». در همین زمینه معاونت مدیریت و سرمایه انسانی رئیس‌جمهوری طی نامه شماره ۲۲۲/۹۱/۳۸۹۰۱ مورخ ۱۳۹۱/۱۰/۵ با توجه به ابلاغیه سال ۱۳۸۸ ستاد کل نیروهای مسلح اعلام کرده است: «با توجه به اینکه اعطای فوق‌العاده ایثارگری موضوع بند ۲ ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری، ناظر بر افراد با سابقه حضور داوطلبانه در جبهه است لذا گواهی‌های صادر شده از مراجع ذی‌صلاح مؤید حضور داوطلبانه افراد در جبهه در مقطع زمانی جنگ تحمیلی، برای بهره‌مندی از فوق‌العاده یادشده ملاک عمل است. ضمن اینکه برخورداری از امتیاز مذکور از تاریخ اعلام ستاد کل نیروهای مسلح در ارتباط با محاسبه سه‌چهارم مدت خدمت کارکنان وظیفه به‌عنوان داوطلبانه با رعایت سایر مقررات و ضوابط امکان‌پذیر می‌باشد».

بر همین اساس و با توجه به داوطلبانه تلقی شدن سه‌چهارم خدمت وظیفه گذرانده‌شده در

جبهه، برخی از شعب دیوان، از جمله شعبه ۳۲ دیوان عدالت اداری طی دادنامه شماره ۹۷۰۹۹۷۰۹۰۰۵۰۰۶۹۵، مستند به ابلاغیه ستاد کل نیروهای مسلح و ماده ۲۷ قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران، حکم به احتساب سه‌چهارم مدت خدمت وظیفه در جبهه به‌عنوان سابقه مشاغل سخت و زیان‌آور صادر می‌کردند، در تاریخ ۱۳۹۸/۸/۱۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری با صدور دادنامه شماره ۲۳۹۷ مستدل به اینکه براساس قانون خدمت نظام وظیفه عمومی مصوب سال ۱۳۶۳ و اصلاحات بعدی آن خدمت کارکنان وظیفه جنبه تکلیفی داشته و داوطلبانه محسوب نمی‌شود و بند ۲ ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری، پرداخت فوق‌العاده ایثارگری را برای ایثارگرانی مقرر داشته که خدمت داوطلبانه در جبهه داشته باشند، بنابراین رزمندگان وظیفه را در برنمی‌گیرد و بند ۳ آیین‌نامه اجرایی نحوه تعیین فوق‌العاده ایثارگری، نشان‌ها و خدمات اداری در مناطق جنگ‌زده (موضوع بند ۲ ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری) ستاد کل نیروهای مسلح که در آن مقرر شده: «سه‌چهارم مدت خدمت کارکنان پایور و وظیفه که توسط ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، کمیته شهربانی و ژاندارمری (نیروی انتظامی)، وزارت سپاه و وزارت دفاع و جهاد سازندگی سابق به جبهه و مناطق عملیاتی دوران دفاع مقدس اعزام شده‌اند، خدمت داوطلبانه تلقی می‌گردد. به جهت اخذ تأییدیه خاص از فرماندهی معظم کل قوا صرفاً در سطح نیروهای مسلح قابلیت اجرا دارد و قابل تسری به سایر دستگاه‌های اجرایی نیست» ابلاغیه ستاد کل نیروهای مسلح را از این نظر که احتساب سه‌چهارم خدمت وظیفه کارکنان در جبهه را به‌طور مطلق داوطلبانه مقرر کرده است، ابطال کرد.

اما رأی اخیرالذکر هیأت عمومی در راستای اعمال ماده ۹۱ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری اصلاح شد و براساس رأی ۲۵۷ مورخ ۱۳۹۹/۲/۱۶، با توجه به اینکه بند ۳ آیین‌نامه اجرایی نحوه تعیین فوق‌العاده ایثارگری، نشان‌ها و خدمات اداری در مناطق جنگ‌زده (موضوع بند ۲ ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری) که جهت اجرا در نیروهای مسلح به تصویب فرماندهی معظم کل قوا رسیده، مقرر داشته است: «سه‌چهارم مدت خدمت کارکنان پایور و وظیفه که توسط ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، کمیته شهربانی و ژاندارمری (نیروی انتظامی)، وزارت سپاه و وزارت دفاع و جهاد سازندگی سابق به جبهه و مناطق عملیاتی دوران دفاع مقدس اعزام شده‌اند، خدمت داوطلبانه تلقی می‌گردد» و با عنایت به اینکه افراد در طی دوره خدمت وظیفه، جزء کارکنان نیروهای مسلح محسوب می‌شوند، بنابراین تعیین میزان داوطلبانه بودن مدت خدمت کارکنان وظیفه حاضر در جبهه‌های دفاع مقدس که از سوی مراجع ذی‌ربط در نیروهای مسلح اعلام می‌شود، مشمول

بند ۳ آیین‌نامه اجرایی نحوه تعیین فوق‌العاده ایثارگری، نشان‌ها و خدمات اداری در مناطق جنگ‌زده (موضوع بند ۲ ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری) است و از آنجا که اختیارات مقام فرماندهی معظم کل قوا در ارتباط با نیروهای مسلح محدود به قوانین نمی‌شود و اجرای دستورهای معظم‌له برای نیروهای مسلح لازم‌الاجراست، دادنامه شماره ۳۹۷-۱۳۹۸/۸/۱۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری که مفاد بند ۳ آیین‌نامه مذکور را شامل سربازان وظیفه‌ای که متعاقباً در دستگاه‌های اجرایی خارج از نیروهای مسلح اشتغال پیدا کرده‌اند ندانسته است، مغایر قانون شناخته شد.

فارغ از موضوع داوطلبانه تلقی شدن سه‌چهارم خدمت سربازی، مطابق تبصره ۴ ماده ۱ دستورالعمل تعیین افراد واجد شرایط استفاده از سهمیه رزمندگان مصوب ۱۳۷۹/۴/۵ فرماندهی معظم کل قوا «از مجموع مدت خدمت کارکنان وظیفه در جبهه، مدت یک سال آن در اجرای بند ۵ قانون الحاق موادی به قانون خدمت وظیفه عمومی مصوب ۱۳۶۵/۱/۲۶ به‌عنوان خدمت موظف و مازاد آن به‌عنوان حضور داوطلبانه محسوب می‌گردد»، از این رو قدر متیقن براساس تبصره ۴ ماده ۱ دستورالعمل تعیین واجدین شرایط استفاده از سهمیه رزمندگان مصوب فرماندهی معظم کل قوا مازاد بر یک سال سابقه خدمت وظیفه در جبهه، داوطلبانه محسوب می‌شود و مطابق ماده ۲۷ قانون جامع خدمات‌رسانی به ایثارگران، به‌عنوان سابقه مشاغل سخت و زیان‌آور قابل احتساب است. با توجه به صدور رأی متعارض از شعب دیوان عدالت اداری در خصوص احتساب ایام خدمت وظیفه در جبهه به‌عنوان سابقه خدمت در مشاغل سخت و زیان‌آور، هیأت عمومی دیوان عدالت اداری با صدور رأی وحدت رویه شماره ۱۵۴۶-۱۵۴۷ مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۳۰ به ابهامات موجود پایان داد، براساس رأی مذکور، مفاد ماده ۳ آیین‌نامه اجرایی ابلاغیه شماره ۲۰۶/۴۰/۱۱-ط-۱۳۸۸/۱۰/۲۱ ستاد کل نیروهای مسلح به تمامی افرادی که خدمت وظیفه خود را در جبهه گذرانده‌اند، فارغ از اینکه جزو کارکنان پایور و وظیفه نیروهای مسلح باشند یا نباشند، تسری یافته است. بنابر مراتب مذکور علی‌الاطلاق تمام مدت حضور داوطلبانه افراد در جبهه از لحاظ بیمه و بازنشستگی به مأخذ مشاغل سخت و زیان‌آور (یک به یک و نیم سال) محسوب می‌شود. همچنین سه‌چهارم مدت خدمت وظیفه افراد در جبهه، خدمت داوطلبانه تلقی شده و متعاقب آن جزء سنوات قابل قبول به مأخذ مشاغل سخت و زیان‌آور (یک به یک و نیم سال) محاسبه می‌شود و این امر منوط به وجود سابقه اشتغال در مشاغل سخت و زیان‌آور قبل و بعد از حضور در جبهه نشده است.

به‌عنوان جمع‌بندی، با توجه به آیین‌نامه اجرایی ابلاغیه شماره ۲۰۶/۴۰/۱۱-ط-۱۳۸۸/۱۰/۲۱ ستاد کل نیروهای مسلح، حکم تبصره ۲ قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک

تبصره به آن، مصوب ۱۳۸۳ و استفساریه مربوطه مصوب ۱۳۸۵، ماده ۴ آیین نامه اجرایی ماده ۱۴ قانون کار مصوب ۱۳۸۴ و ماده ۲۷ قانون جامع خدمات رسانی به ایثارگران مصوب ۱۳۹۱ در مورد احتساب سابقه خدمت وظیفه به مأخذ مشاغل سخت و زیان آور باید گفت:

الف) به منظور احتساب سابقه ایام خدمت وظیفه به مأخذ مشاغل سخت و زیان آور در خصوص مشمولان قانون کار که خدمت وظیفه خود را در جبهه گذرانده اند؛ با عنایت به داوطلبانه تلقی شدن سه چهارم خدمت وظیفه، مستند به ماده ۲۷ قانون جامع خدمات رسانی به ایثارگران، سه چهارم ایام خدمت سربازی در جبهه، به عنوان مشاغل سخت و زیان آور قابل احتساب است، لکن جهت احتساب، یک چهارم باقیمانده خدمت وظیفه که داوطلبانه محسوب نمی شود، اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور و تأیید آن توسط کمیته های تطبیق استانی مشاغل سخت و زیان آور ضروری است.

ب) در خصوص احتساب سابقه خدمت وظیفه در جبهه به مأخذ مشاغل سخت و زیان آور سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی که تحت شمول قانون کار قرار ندارند، سابقه بعدی اشتغال در مشاغل سخت و زیان آور به دلیل عدم امکان طرح موضوع در کمیته های استانی مشاغل سخت و زیان آور، بدون نیاز به اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور به مأخذ اشتغال مشاغل سخت و زیان آور قابل محاسبه است.

### نتیجه گیری

هر چند مطابق ماده ۴۹ قانون نظام وظیفه به کارکنان وظیفه حقوق پرداخت می شود، اما برابر تبصره ۴ ماده ۴۹ الحاقی ۱۳۹۰ همان قانون، حق بازنشستگی از حقوق ماهانه کارکنان وظیفه کسر نمی شود، از این رو با اینکه کارکنان وظیفه در عداد مستخدمان نیروهای مسلح قرار دارند، صرفاً از خدمات بیمه درمان نیروهای مسلح استفاده می کنند و با توجه به عدم کسر کسورات بازنشستگی از حقوق آنان، هیچ گونه حق بیمه بازنشستگی به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح واریز نمی شود. از این رو جز در مواردی که اشخاص پس از خدمت وظیفه به استخدام نیروهای مسلح درآمده اند، ضروری است به منظور احتساب سابقه خدمت وظیفه نسبت به پرداخت حق بیمه سهم کارمند یا کارگر به صندوق بازنشستگی مربوط اقدام کنند که عدم پرداخت کسورات بازنشستگی برای کارکنان وظیفه که در ایام خدمت در عداد کارکنان نیروهای مسلح قرار دارند، محل ایراد است.

در خصوص مشمولان صندوق بازنشستگی کشوری که بیمه پردازان آن را اغلب کارمندان رسمی دولت تشکیل می دهند، به منظور احتساب سابقه خدمت وظیفه می بایست معادل ۹

درصد حقوق و مزایای مستمر مطابق ذیل ماده ۱۰۵ قانون مدیریت خدمات کشوری و تبصره ماده ۸۵ قانون استخدام کشوری، به صندوق بازنشستگی کشوری پرداخت شود. مطابق آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری، مشمولان قانون تأمین اجتماعی در صورتی که قبل و بعد از خدمت سربازی بیمه پرداز سازمان تأمین اجتماعی باشند، چنانچه مراحل یادشده تماماً قبل از تاریخ ۱۳۸۵/۵/۷ (تاریخ لازم الاجرا شدن استفساریه قانون اصلاح قانون تبصره ماده ۱۴) انجام گرفته باشد، مشمول ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی بوده و از پرداخت حق بیمه معاف خواهند بود، اما آن دسته از متقاضیان احتساب سابقه خدمت نظام وظیفه که وضعیت آنان منطبق با شرایط مذکور نیست، با توجه به نسخ ضمنی ماده ۹۵ قانون تأمین اجتماعی به واسطه استفساریه قانون تبصره ماده ۱۴ قانون کار تابع ضوابط مقرر در قانون اصلاح تبصره ماده ۱۴ قانون کار و الحاق یک تبصره به آن مصوب ۱۳۸۳ بوده و احتساب سابقه وظیفه با پرداخت حق بیمه متعلقه، صورت می گیرد. نسبت به احتساب سابقه خدمت وظیفه در جبهه به مأخذ مشاغل سخت و زیان آور نیز، به طور کلی باید گفت در مورد مشمولان قانون کار، با توجه به داوطلبانه تلقی شدن سه چهارم خدمت وظیفه، مستند به ماده ۲۷ قانون جامع خدمات رسانی به ایثارگران، سه چهارم ایام خدمت سربازی در جبهه، به عنوان مشاغل سخت و زیان آور قابل احتساب است، اما به منظور احتساب سابقه، یک چهارم باقیمانده خدمت وظیفه در جبهه که داوطلبانه محسوب نمی شود، اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور و تأیید آن توسط کمیته های تطبیق استانی مشاغل سخت و زیان آور ضروری است. در مورد سایر مشمولان قانون تأمین اجتماعی نیز که تحت شمول قانون کار قرار ندارند، با توجه به عدم امکان طرح و تأیید مشاغل آنها در کمیته های استانی تطبیق مشاغل سخت و زیان آور، شرط اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور متفی است و ایام خدمت وظیفه ای که در جبهه انجام گرفته باشد، به مأخذ مشاغل سخت و زیان آور به ازای هر سال خدمت، یک و نیم سال قابل محاسبه است. در این زمینه ضرورت احراز شرط اشتغال بعدی در مشاغل سخت و زیان آور جهت مشمولان قانون کار در مقایسه با سایر بیمه پردازان صندوق تأمین اجتماعی تبعیض آمیز است و دلیل آن را باید تسری حکم مختص مشمولان قانون کار مندرج در تبصره الحاقی ماده ۱۴ قانون کار، به تمامی مشمولان قانون تأمین اجتماعی دانست.

نکته اساسی و قابل انتقاد در خصوص احتساب سابقه خدمت سربازی در سوابق بیمه پردازی این است که مطابق ماده ۴۹ قانون خدمت وظیفه الحاقی ۱۳۹۰ حقوق سربازان وظیفه حداقل ۶۰ درصد و حداکثر ۹۰ درصد حداقل حقوق کارکنان نیروهای مسلح مبتنی بر قانون

مدیریت خدمات کشوری تعیین شده است، از این رو پیش‌بینی عدم کسر حق بازنشستگی از سربازان وظیفه مطابق تبصره ۴ ماده مزبور نافی حقوق قانونی سربازان به‌شمار می‌رود و می‌توان با اصلاح قوانین و مقررات موجود سازوکاری را پیش‌بینی کرد که طبق آن، حق بیمه سهم بیمه‌شده از حقوق سربازان کسر شود و دولت نیز با توجه به اینکه کارکنان وظیفه در عداد نیروهای مسلح قرار دارند، حق بیمه سهم خود را به صندوق تأمین اجتماعی نیروهای مسلح بپردازد و با مستثنا کردن سربازان وظیفه از قانون نقل و انتقال حق بیمه یا بازنشستگی مصوب ۱۳۶۵، سربازان وظیفه بتوانند بعد از پایان خدمت، حسب صندوقی که در آینده بیمه‌پرداز آن خواهند شد یا سابق بر خدمت وظیفه بیمه‌پرداز آن بوده‌اند، بدون پرداخت هرگونه کسورات حق بیمه و هزینه نقل و انتقال صندوق، نسبت به احتساب ایام خدمت سربازی در سنوات بیمه‌پردازی اقدام کنند (همانند امتیازی که برای ایثارگران به‌منظور انتقال سوابق بیمه‌ای به صندوق دیگر با معافیت از پرداخت مابه‌التفاوت نقل و انتقال در بند ماده ۴۵ قانون برنامه پنجم توسعه مصوب ۱۳۸۹ و بند «خ» ماده ۸۷ قانون برنامه ششم مصوب ۱۳۹۵ پیش‌بینی شده است). به‌خصوص اینکه با توجه به خدمت تمام وقت دوساله در ایام سربازی برای دولت و مستفاد از ملاک ماده ۱۵۱ قانون استخدام کشوری، علی‌الاصول می‌بایست خدمت تمام‌وقت جزء سوابق خدمتی محاسبه شود و لزوم پرداخت حق بیمه جهت احتساب سابقه خدمت سربازی مغایر خدمت تمام‌وقت انجام‌شده در ایام وظیفه و حقوق مکنتسب سربازان به‌نظر می‌رسد و هر صورت اصلاح قوانین و مقررات به‌منظور احتساب سابقه خدمت سربازی بدون پرداخت هرگونه کسورات امری ضروری است که می‌بایست مورد توجه مقنن قرار گیرد. همچنین احتساب بدون هزینه ایام خدمت وظیفه در سوابق آن دسته از کارکنان نیروهای مسلح که خدمت وظیفه را قبل از استخدام در نیروهای مسلح گذرانده‌اند، در مقایسه با بیمه‌پردازان سایر صندوق‌ها که می‌بایست به‌منظور احتساب سابقه کسورات مربوط را بپردازد، تبعیض‌آمیز است و مغایر بند ۹ اصل ۳ قانون اساسی به‌نظر می‌رسد.

## منابع

## الف: کتاب‌ها و مقالات

۱. حلیمی جلودار، حبیب‌الله؛ پاتیار، عزت‌الله (۱۳۹۳)، «خدمت سربازی حرفه‌ای منظر قرآن و نهج‌البلاغه»، مجله سیاست دفاعی، سال بیست و دوم، ش ۸۶، ص ۱۷۳-۲۰۰.
۲. عراقی، عزت‌الله و همکاران (۱۳۸۶)، درآمدی بر حقوق تأمین اجتماعی، تهران: مؤسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.
۳. فرید، ناصر (۱۳۸۳)، نقش ارتش در تحولات تاریخی ایران، تهران: کوش، چ اول.
۴. نعیمی، عمران؛ پرتو، حمیدرضا (۱۳۹۳)، حقوق تأمین اجتماعی با تأکید بر حوزه بیمه‌ای، تهران: سمت، چ اول.

## ب: آرای هیأت عمومی دیوان عدالت اداری

۱. دادنامه شماره ۴۲۰ مورخ ۱۳۸۶/۶/۱۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۲. دادنامه شماره ۶۷۲ مورخ ۱۳۸۶/۸/۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۳. دادنامه شماره ۱۰۵۱ مورخ ۱۳۸۶/۹/۲۷ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۴. دادنامه شماره ۱۱۳۰ مورخ ۱۳۸۶/۱۰/۲ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۵. دادنامه شماره ۱۳۹۷ الی ۱۳۹۸ مورخ ۱۳۸۶/۱۱/۲۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۶. دادنامه شماره ۴۰۸ مورخ ۱۳۸۷/۶/۳ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۷. دادنامه شماره ۴۸۴ مورخ ۱۳۸۷/۷/۲۸ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۸. دادنامه شماره ۲۰۵ مورخ ۱۳۸۸/۳/۳ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۹. دادنامه شماره ۹۰ مورخ ۱۳۸۹/۳/۱۰ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۱۰. دادنامه شماره ۹۵ مورخ ۱۳۸۹/۳/۱۷ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۱۱. دادنامه شماره ۹۴۵ مورخ ۱۳۹۲/۱۲/۵ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۱۲. دادنامه شماره ۴۱۷ مورخ ۱۳۹۶/۵/۳ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۱۳. دادنامه شماره ۲۳۹۷ مورخ ۱۳۹۸/۸/۱۴ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۱۴. دادنامه شماره ۲۵۷ مورخ ۱۳۹۹/۲/۱۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۱۵. دادنامه شماره ۱۴۴۱ مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۱۶ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.
۱۶. دادنامه شماره ۱۵۴۶ مورخ ۱۳۹۹/۱۰/۳۰ هیأت عمومی دیوان عدالت اداری.